

https://doi.org/10.31516/2410-5325.062.03

УДК 008+130.2+165

О. В. Дульська, здобувач, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ

dulskay@meta.ua

https://orcid.org/0000-0003-1899-7315

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ НАЦІЇ

Розглянуто деякі теоретико-концептуальні засади з позицій соціально-психологічних, філософських, педагогічних, економічних наук, розуміння інтелекту як своєрідної бази знань в обсязі «інтелектуального капіталу», що надає високий результат людської гармонії, поєднуючи матеріальне та духовне, стає рушійною силою модернізації, реформації економічно-культурного потенціалу нації. Актуалізуються сучасні соціально-економічні теорії інтелекту, які розкривають абстрактно-філософське розуміння поняття інтелекту й засвідчують його значення для розвитку суспільства, особистості, міжнародної інтеграції. Визначено, що інтелектуально-духовна культура особистості — водночас соціокультурний і духовний феномен: характеризує систему тих особистісно значущих властивостей і якостей, які пов'язані з орієнтацією особистості на духовні цінності людства і є способами буття в культурі.

Ключові слова: *інтелектуально-духовна культура, інтелект, інтелігенція, інтелектуал, інтелектуальний капітал, духовність, духовний аристократизм, духовна сила, культура.*

О. В. Дульская, соискатель, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ОСНОВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО-ДУХОВНОГО РАЗВИТИЯ НАЦИИ

Рассмотрены некоторые теоретико-концептуальные основы с позиций социально-психологических, философских, педагогических, экономических наук, понимание интеллекта как своеобразной базы накопления знаний в объеме «интеллектуального капитала», что дает высокий результат человеческой гармонии, объединяя материальное и духовное, становится движущей силой модернизации, реформации экономически-культурного потенциала нации. Актуализируются современные социально-экономические теории интеллекта, которые раскрывают абстрактно-философское понимание понятия интеллекта и практически свидетельствуют о значении для развития общества, личности, международной интеграции. Определено, что интеллектуально-духовная культура личности является одновременно социокультурным и духовным феноменом: характеризует систему тех личностно значимых свойств и качеств, которые связаны с ориентацией личности на духовные ценности человечества и являются способами бытия в культуре.

Ключевые слова: интеллектуально-духовная культура, интеллект, интеллигенция, интеллектуал, интеллектуальный капитал, духовность, духовный аристократизм, духовная сила, культура.

O. V. Dulcka, external doctorate student, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

CULTURAL ANALYSIS OF THEORETICAL AND CONCEPTUAL FUNDAMENTALS OF THE INTELLECTUAL AND SPIRITUAL DEVELOPMENT OF THE NATION

The aim of the article is to consider some theoretical and conceptual fundamentals from the position of the social, psychological, philosophical, pedagogic, economic sciences and understanding the mentality as an original base for the accumulation of knowledge in the amount of "intellectual capital", which gives a high result of human harmony, combining the material and spiritual and becomes the driving force of updating, reformation in the economic and cultural potential of the nation.

Research methodology. The research is based on the cultural methods, in particular analysis, synthetic, hermeneutic, which made it possible to separate and analyze modern social and economical theories of intelligence, which reveal the abstract and philosophical understanding of the idea of intelligence and practically demonstrate its importance for the development of society, personality, international integration.

Results. It is determined that the intellectual and spiritual culture of the personality is considered as a social and cultural and spiritual phenomenon at the same time: it describes the system of those personally significant properties and qualities that are related to the orientation of the personality on the intellectual and spiritual values of mankind and show the ways of being in culture.

Novelty. An attempt is made to generalize some fundamentals of the scientific principles, which are concerned with the issue of intellectual and spiritual development of students of higher education, in particular the nation and in Ukrainian and foreign historiography in general.

The practical importance. This article can be used to develop the lectures of different types in order to comprehend deeper the contemporary understanding of the categories of intelligence, spirituality, culture, etc. in the related concepts.

Key words: *intellectual and spiritual culture, mentality, the intellectuals, intellectual, intellectual capital, spirituality, spiritual aristocracy, spiritual power, culture.*

Постановка проблеми. На основі культурологічного аналізу сучасної історіографії суспільно-гуманітарних наук виокремлено значну фундаментальну базу знань науково-теоретичних концепцій, що стосуються проблеми інтелектуально-духовного розвитку студентів вищої школи зокрема та нації загалом в українській і зарубіжній історіографії. Античну філософсько-культурологічну спадщину використовували вчені наступних культурних епох, котрі інтерпретували та поглиблю-

вали природничо-гуманістичні знання. Окремі аспекти проблеми автор статті аналізував у своїх попередніх дослідженнях (2017), (2018); висвітлено в працях В. Д. Яремченко (2010), у яких розглядаються розум, знання, інтелект, мораль, що в гармонії сприяють формуванню інтелектуально-духовної людини, нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що форми буття людини в гармонійному інтелектуальному і духовному розвитку набули протягом історичної еволюції суспільства багатогранних форм вираження як у теоретико-концептуальних, філософських наукових розвідках, так і в практичному втіленні професійного знання. У сучасних умовах актуально віродити імідж високоосвіченого духовного фахівця, котрий суголосний сучасному розумінню потенціалу «інтелектуального виробництва», «інтелектуального капіталу», «інтелектуального продукту» та духовно-моральним засадам.

Сучасна історіографія частково висвітлює аналітичний погляд на означену проблему. Серед використаних праць провідне місце належить зокрема таким науковцям: М. В. Безугла (2016), О. А. Сєдашова (2016); М. Л. Смільсон (2009); О. І. Драган (2013); О. М. Коваленко (2013), В. С. Король (2013); Г. Ващенко (1976).

Доповнюють позицію вітчизняних науковців такі зарубіжні вчені, як В. Л. Іноземцев (2000), Т. Циглер (1908) та використані знання з розвідок спільної культурологічної спадщини радянського періоду В. І. Вернадського (1997), Ш. О. Амонашвілі (2006), М. Л. Гаспарова (2012).

Для уточнення категоріального апарату в дослідженні використано блок енциклопедично-довідникової літератури, серед якої: «Психологічний словник-довідник» (2012), «Філософський енциклопедичний словник» (2002), «Концепція національного виховання студентської молоді» (2009).

Мета статті — узагальнити набутий досвід теоретико-концептуальних концепцій формування інтелектуально-духовної людини й освіченої нації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо з вищезазначеної історіографії, головними критерієм соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку нації є науково-освітній формат професіонала, котрий вирішує окремі аспекти модернізації та реформації сучасної економіки та культури України. Про це наголошено в «Концепції національного виховання студентської молоді» (2009) МОН України. Світогляд молоді формується, за концепцією, завдяки розвитку «інтелектуально-духовної культури, ... пізнавального інтересу, творчої інтелектуальної активності, креативного мислення на основі

знань, умінь і навичок» (2009). Результатом освітньої реформи повинен стати потенціал сформованої еліти нації.

У сучасній історіографії здобуттю накопичення знань, яка є категорією «інтелекту», приділяється значне місце. Власне, поняття «інтелект» походить від лат. *intellectus*, перекладається як розуміння, розум, глузд. Зокрема в психологічному словникові (2012) цей термін тлумачиться як «більш-менш стійка структура загальних розумових здібностей людини» (Приходько, Юрченко, 2012), філософський енциклопедичний словник (2002) трактує інтелект як вищу особливість мислення, що має творче, активне спрямування і створює «порядок із хаосу», тобто узгоджує особисті знання з «об'єктивними параметрами реальності» (Поліщук (ред.), 2002, с. 244). Формування інтелектуальності за допомогою знань розглядає М. Л. Смульсон (2009). Науковиця використовує поняття «інтелектуальне уміння» та «мудрість», за допомогою яких людина вчиться «сприймати, обробляти, фільтрувати, засвоювати і використовувати інформацію різної модальності, перетворюючи її на знання» (Смульсон, 2009, с. 255).

Роль освіченості та вихованості відзначав М. Гаспаров (2012), котрий відстежив динаміку формування інтелігенції та інтелектуальності. Поняття *intelligentia* він визначає як таке, «що належало до класичної латині і первинно означало “розуміння”, “здатність до розуміння”» (Гаспаров, 2012, с. 86). Дослідник характеризує виховання людини, що починається з дитинства як найкращий період засвоєння найдоступніших знань. Далі цей процес набуває форм «освіченості», яка постійно вдосконалюється, коригується, набуваючи необхідного образу, і завжди лише особистісною працею, та з часом трансформується у «просвіченість» — перетворення внутрішньої змістовної сутності людини, котра стає ровиноною, духовною, самодостатньою. Поняття «культурність» автор вважає «найширшим» терміном, що «об'єднує всі попередні і підсилює» (Гаспаров, 2012, с. 86) те чи інше з значення. Звідси, «інтелігенція» асоціюється з такими поняттями, як «служба розуму» .... «служба совісті» ... «служба вихованості»» (Гаспаров, 2012, с. 87).

Перелік гуманітарних напрямів, що поповнюють духовну складову людини, здійснено в стандарті європейської високої освіти. Вона посідає особливо важливе місце, на думку М. В. Безуглої (2016), у формуванні духовності: «університет як храм науки і знань є носієм духовних, культурних, моральних, естетичних і інтелектуальних цінностей, а його ціннісний зміст реалізується через взаємодію між учасниками навчально-виховного процесу, коли студенти не тільки залучаються до багатства знання, але й поступово вчать використовувати їх на практиці з користю для суспільства» (Безугла, 2016, с. 36).

Ш. О. Амонашвілі (2016) об'єднав гуманізм, духовність та інтелект особистості. На його думку, «духовність і гуманізм — фундаментальні поняття, здатні через освіту сприяти безперервному еволюційному процесу людства. Вони — опора особистості на її складному шляху сходження» (Амонашвілі, 2016, с. 27). На думку вченого, лише духовність і гуманізм здатні протиставити засиллю нижчих цінностей цінності вищі, передусім такі як: віра у вище, піднесене, любов до ближнього, совість, служіння добру.

Г. Ващенко (1976) виокремив елемент формування національного менталітету, який виник, утвердився і набув поширення на засадах української народності, творчо поєднавши провідні елементи духовності християнства й загальноєвропейської культури. Зокрема національним ідеалом духовності є «здобутки духовної культури і ... народні ідеали, що міцно пов'язані зі світоглядом, релігією і мораллю» (Ващенко, 1976, с. 111). Поняття «духовний аристократизм» стосується тієї людини, котра «ставити на перше місце не зовнішні ознаки гідності, не своє положення, не одягу й багатство, а високі духові якості вдачі» (Ващенко, 1976, с. 117).

Щодо формування духовності нації, суспільства академік В. І. Вернадський (1997) відзначав: «духовна сила суспільства вможливується тільки існуванням у його середовищі творчої самостійної роботи окремих осіб у всіх сферах культурного життя — науки, філософії, релігії, мистецтва, суспільного життя» (Вернадський, 1997, с. 187). Самостійна творча наукова робота впливає на духовний образ людини і відбивається на соціумі.

Гармонію людської духовності розглядає В. С. Король (2013), пов'язуючи її не тільки «... із церковними чи релігійними атрибутами, а й із передаванням накопиченої духовної, культурної, інтелектуальної спадщини наступним поколінням» (Король, 2013, с. 78). Духовність, на його думку, та всі інтелектуальні здобутки у формі знань, інформації, світового визнання утверджують націю, сприяють розвиткові молоді в усіх аспектах, незалежно від регіону проживання, конфесії тощо.

У сучасному розумінні інтелект людини як духовний капітал розглядають у спільній монографії О. М. Коваленко та О. І. Драган (2013). Згідно з авторами, інтелект зумовлює прогрес виробництва і визначає «рівень нації: культурний, духовний та інтелектуальний» (Коваленко, Драган, 2013, с. 33); талант людини, високі духовно-моральні якості, креативний потенціал формують її як власника «інтелектуального капіталу» (Коваленко, Драган, 2013, с. 33), унікальність і неповторність якого роблять працівника інтелектуальним монополістом й забезпечують прибуток та стали затребуваність на ринку праці.

Про теорію класу інтелектуалів (*knowledge-class*) розмірковує В. Л. Іноземцев (2000), характеризує «інтелектуалів» за рівнем високої освіти, котрі спроможні «свою робочу силу пропонувати як готовий продукт, переважно рідкісний і невідтворюваний» (Іноземцев, 2000, с. 70). Головною метою їх праці, на його думку, є не особисте матеріальне збагачення, а самовдосконалення в процесі трудової діяльності. Автор, як приклад, характеризує сучасні розвинені суспільства, де сформувався прошарок інтелектуальних працівників, котрі «володіють ... власністю на інформацію і знання, стають рівними партнерами власників ... виробництва, а не експлуатуються як клас» (Іноземцев, 2000, с. 71).

Усі складові духовного капіталу суспільства визначаються одним терміном «культура». Власне, «*cultura*» з латинської означає обробіток, розвиток, виховання, освіта, шанування і розглядається філософською наукою як «догляд, поліпшення, ушляхетнення тілесно-духовних сил, схильностей, здібностей людини і ступінь їх розвитку» (Поліщук (ред.), 2002, с. 313). Психологія визначає культуру як «ступінь соціального, морального й розумового розвитку людини»; сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених суспільством (Приходько, Юрченко, 2012).

Нині завдання університетів полягає в зміцненні зв'язків між освітою, наукою і культурою, створенні оптимальних умов для повноцінної соціалізації студентів завдяки зануренню в розвиваюче науково-освітньо-культурне середовище, формуванню високоосвіченого фахівця ХХІ ст. У цьому процесові значуща роль належить педагогові як провідникові найвищих цінностей, стверджує О. А. Седашова (2016). Рисами духовно-культурного образу педагога вищої школи ХХІ ст., на її думку, є «соціальна активність, інтерес до наукового пошуку, ступінь вираженості професійних інтересів і здібностей, професійна спрямованість та культура, педагогічні ціннісні орієнтації особистості» (Седашова, 2016, с. 214).

Один із засновників педагогіки як науки німецький учений Т. Циглер (1908) ще на початку ХХ ст. наголошував на важливості гуманітарного знання у формуванні інтелектуально-духовної висококультурної особистості. Науковець зазначав, що окрім наукової спеціальної освіти, що у вищій школі є основною, «існує загальнолюдська гуманітарна освіта, яка являє собою, певною мірою, вищий поверх будівлі» (Циглер, 1908, с. 99). Інтелектуально-духовному розвитку студента має сприяти будь-який професор, а «особливо представник філософії, котрий є носієм *universitatis literarum* — усієї повноти наук» (Циглер, 1908, с. 99). На його думку, студентів не слід виховувати, але їх виховання ще не завершено, «вони повинні самі виховувати себе і пам'ятати, що не тільки покликані стати з часом керівниками і вождями народу, а й людьми в кращому сенсі цього слова» (Циглер, 1908, с. 99).

Висновки. Таким чином, на основі розглянутої історіографії визначено теоретико-концептуальний потенціал інтелектуально-духовної особистості, що формується на основі знань, означених гуманітарно-природничим блоком європейського стандарту освіти. Сучасна культурна особистість — це людина, котра здатна до інтелектуально-духовного засвоєння прийнятих у людському суспільстві норм і цінностей. Така особистість стає духовним інтелектуалом, аристократом, представником інтелігенції: еліти, що створює інтелектуально-духовний капітал нації.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі діяльності професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів освіти — ключової складової інтелектуально-духовної культури нації.

Список посилань

- Амонашвили, Ш. А. (2006). Духовная основа образования. *Культура и глобальные вызовы мирового развития: V международные Лихачевские научные чтения*, 27–33. Санкт-Петербург: Издательство «Санкт-Петербургский Гуманитарный университет профсоюзов».
- Безугла, М. В. (2016). Духовно-культурні цінності освіти в поглядах сучасних учених. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2, 31–40.
- Вашенко, Г. (1976). *Виховний ідеал. Підручник для виховників, учителів і українських родин*. Брюссель: Видавництво Центральної Управи Співки Української Молоді.
- Вернадский, В. И. (1997). *О науке. Научное знание. Научное творчество. Научная мысль* (Т. 1). Дубна: Издательский центр «Феникс».
- Гаспаров, М. Л. (2012). *Филология как нравственность*. Москва: «Фортуна ЭЛ».
- Дульська, О. В. (2017). Екзистенційно-гуманістичні засади високої освіти епохи Відродження. М. А. Журба (Ред.) *Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика в сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: збірник наукових праць* (с. 82–85). Монреаль: СРМ «ASF».
- Дульська, О. В. (2018). Культурологічний аспект вищої освіти європейського зразку. *Virtus: Scientific Journal*, 25, 30–35.
- Иноземцев, В. Л. (2000). «Класс интеллектуалов» в постиндустриальном обществе. *Социс. Социологические исследования*, 6, 67–77.
- Коваленко, О. М., Драган, О. І. (2013). *Теоретичні, практичні і культурні аспекти інтелектуального капіталу: монографія*. Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.
- Концепція національного виховання студентської молоді. Додаток до рішення колегії МОН від 25 червня 2009 р. протокол № 7/2-4*. Узято з <https://www.ldufk.edu.ua/index.php/dokumenti.275/articles/koncepcija-nacionalnogo-vihovannja-studentskoji-molodi.html>
- Король, В. С. (2013). Духовно-інтелектуальна складова стратегії розвитку України. *Гірська школа Українських Карпат*, 10, 76–79.

- Приходько, Ю. О. та Юрченко, В. І. (2012). *Психологічний словник-довідник*. Київ: Каравела. Узято з <http://www.psyh.kiev.ua>
- Сєдашова, О. А. (2016). Духовно-культурний образ педагога вищої школи ХХІ століття. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 6, 211–217.
- Смульсон, М. Л. (2009). Інтелектуальний саморозвиток у віртуальному освітньому середовищі: зміна парадигми. С. Д. Максименко й М. Л. Смульсон (Ред.) *Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання*, 6, 250–259. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Філософський енциклопедичний словник*. (2002). В. І. Шинкарук, Л. В. Озадовська й Н. П. Поліщук (Ред.). Київ: Абрис.
- Циглер, Т. (1908). *Общая педагогика*. Санкт-Петербург: Вестник знания.
- Яремченко, В. Д. (2010). Національна освіта за системою західноєвропейського стандарту «семи вільних мистецтв». *Наукові записки: збірник наукових статей*, 90, 266–276. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.

References

- Amonashvyly, Sh. A. (2006). Spiritual basis of education. *Culture and global challenges of world development: International Likhachev scientific readings*, 27–33. St. Petersburg,.: Publisher St. Petersburg University of Humanities and Trade Unions. [In Russian].
- Bezugla, M. V. (2016). Spiritual and cultural values of education in the views of modern scholars. *Spirituality of Personality: methodology, theory and practice*, 2, 31–40. [In Ukrainian].
- Vashchenko, G. (1976). *Educational ideal. Textbook for educators, teachers and Ukrainian families*. Brussels: Publishing House of the Central Executive Committee of the Ukrainian Youth Association. [In Ukrainian].
- Vernadskyi, V. I. (1997). *About science. Scientific knowledge. Scientific creative work. Scientific Thought* (Vol. I). Dubna: Phoenix Publishing Center. [In Russian].
- Gasparov, M. L. (2012). *Philology as morality*. Moscow: Fortuna El. [In Russian].
- Dulska, O. V. (2017). Existential and humanistic bases of high education of the Renaissance. Zhurba M. A. (editing) *Religion, Religiosity, Philosophy and Humanities in the Modern Information Space: National and International Aspects: Collection of scientific works*, 82–85. Montreal: ASF's PPM. [In Ukrainian].
- Dulska, O. V. (2018). Cultural aspect of higher education as the European model. *Virtus: Scientific Journal*, 25, 30–35. [In Ukrainian].
- Inozemtsev, V. L. (2000). “Class of intellectuals” in postindustrial society. *Sotsys. Sociological research*, 6, 67–77. [In Russian].
- Kovalenko, O. M, and Dragan, O. I. (2013). *Theoretical, practical and cultural aspects of intellectual capital: monograph*. Kyiv: National Academy of Cultural and Arts Management. [In Ukrainian].
- Concept of national education of youth student. Addition to the Collegium's decision of the MON of Ukraine in June 25, 2009, report No. 7 / 2–4*. Retrieved from

-
- <https://www.ldufk.edu.ua/index.php/dokumenti.275/articles/koncepcija-nacionalnogo-vixovannja-studentskoji-molodi.html>. [In Ukrainian].
- Korol, V. S. (2013). Spiritual and intellectual component in the development strategy of Ukraine. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, 10, 76–79. [In Ukrainian].
- Prykhodko, Yu. O., Yurchenko, V. I. (2012). *Psychological Dictionary-reference*. Kiev: Caravel, taken from <http://www.psyh.kiev.ua>. [In Ukrainian].
- Siedashova, O. A. (2016). Spiritual and cultural image of a teacher in high school in the 21st century. *Personal Spirituality: methodology, theory and practice*, 6, 211–217. [In Ukrainian].
- Smulson, M. L. (2009). Intellectual self-development in a virtual educational environment: changing of the paradigm. S. D. Maksimenko, M. L. Smulson (Ed.). *Actual Problems of Psychology: Psychological theory and technology of Education*, 6, 250–259, Kyiv: Dragomanov NPU. [In Ukrainian].
- Philosophical Encyclopedic Dictionary*. (2002). V. I. Shynkaruk, L. V. Ozadovska, and N. P. Polishchuk (Ed.). Kyiv: Abris. [In Ukrainian].
- Tsyhler, T. (1908). *General pedagogy*. St. Petersburg: The Bulletin of Knowledge. [In Russian].
- Yaremchenko V. D. (2010). National Education for the Western European Standard of the “Seven Free Arts” system. *Scientific notes: a collection of scientific articles*, 90, 266–276. Kyiv: National Pedagogical University of the Drahomanov university. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 10.09.2018 р.